

ЗАБОРАВЉЕН АСПЕКТ У ЕСТЕТИЦИ САВРЕМЕНОГ ГРАДА FORGOTTEN ASPECT IN THE AESTHETICS OF THE MODERN CITY

Ранка Гајић¹
Светлана Батарило^{1а}

Прегледни рад
DOI: 10.5937/UIB25170G

Апстракт

Појам лепог, као део филозофије естетике, обухвата широку област и у великој мери је заснован на субјективности али и повезан са духом времена. У раду ће бити описана генеза концептуалних приступа градње градова цивилизације Запада од антике до савременог града, са посебним фокусом на укључивање аспекта естетике.

Циљ је да се укаже на велике промене у приступу планирању градова управо у домену разумевања лепог и да се залагање за еколошке, здраве, енергетски ефикасне просторе разуме са позиције успостављања темеља естетике савременог града. Циљ је и да се укаже на квалитете које савремени урбанистички план неопходно мора да садржи а такође и да се скицира портрет уз опис потребних вештина које треба да поседује савремени професионалац укључен у планирање града.

Кључне речи: *Естетика и лепо, урбанистичко планирање, савремени град, квалитети плана, вештине планера*

Abstract

The concept of beauty, as part of the philosophy of aesthetics, encompasses a wide area and is largely based on subjectivity but also connected to the spirit of the times. The paper will describe the genesis of conceptual approaches to city building in Western civilization from antiquity to the modern city, with a special focus on including the aspect of aesthetics.

The goal is to point out major changes in the approach to urban planning, precisely in the domain of understanding beauty, and to understand the commitment to ecological, healthy, energy-efficient spaces from the position of establishing the foundations of the aesthetics of the contemporary city.

¹Универзитет у Београду, Саобраћајни факултет; 1_Доц.др дипл.инж.арх, ORCID: 0000-0001-6316-4721; 1а_Доц.др дипл.инж.арх, ORCID: 0000-0002-9753-9752

The aim is also to point out the qualities that a contemporary urban plan must necessarily contain and also to sketch a portrait with a description of the necessary skills that a contemporary professional involved in urban planning should possess.

Keywords: *Aesthetics and beauty, urban planning, modern city, qualities of an urban plan, skills of an urban planner*

Увод

Појам лепог у филозофији је сложена и обимна тема која се бави естетиком и вредновањем феномена које проглашавамо лепим. Различити филозофи и естетичари су заузимали различите ставове о томе шта нешто чини лепим. Од става да је лепота идеал савршеног и непроменљивог (Платон), преко става да је лепота у мери, реду и симетрији (Артистотел) или да је лепота зависна од нашег активног учешћа у животу и стварања вредности (Ниче), до модерних филозофа према којима се појам лепог преиспитује и рефлектује на сложеност друштвених структура и културних норми у одређивању шта сматрамо лепим.

Појам лепог у филозофији и данас је предмет расправа и истраживања и обухвата широк спектар концепата, од објективних идеала до субјективних доживљаја.

ПОЈАМ ЛЕПОГ У ПРОСТОРУ ГРАДА

Генеза приступа градоградњи цивилизације Запада

Генеза концептуалних приступа градњи градова цивилизације Запада обухвата еволуцију теорија и пракси од античког периода до савременог града. Кључни периоди и концепти који су обележили развој ових градова су:

Антика: У античким цивилизацијама Грчке и Рима градови су формиран на основу естетских и функционалних принципа хармоније и пропорција. Планирање је укључивало јавне просторе (агора, форум) и инфраструктуру (путеве, аквадукте).

Средњи век: Градови настају органски, развијајући се око трговачких путева или стратешких локација. Без формализације планирања, структура је зависила од локалних потреба и географских ограничења. Градови су заштићени зидовима, са фокусом на одбрану.

Ренесанса: Ова етапа је донела обновљени интерес за планирање и дизајн града. Архитекте су почеле да развијају идеје о "идеалном граду" потенцирајући симетрију, структурну хармонију и визуелне ефекте, као и интеграцију простора.

Индустријска револуција: Брз развој градова довео је до пренасељености и социјалних проблема, што је захтевало нове концепте планирања. Зачетак идеје зонирања доприноси дефинисању различитих функција унутар градске територије, као што су стамбене, комерцијалне и индустријске.

Модерна: У 20. веку, модернизам је утицао на урбанистичко планирање кроз концепте функционализма и рационализма, са циљем ефикасности. Планери су се фокусирали на организацију простора, ефикасност транспортних мрежа и искоришћавање нових материјала и технологија. Концепт архитекте Ле Корбизијеа „град као машина“, кроз Атинску повељу на конгресу у Атини 1933. године, ЦИАМ уводи у професионални фокус планера градова широм света. Кључни принципи Атинске повеље су били: зонирање града, приступачност, функционалност и уређење отворених јавних простора и паркова.

Постмодернизам: Концепт постмодернизма утиче на урбанистичко планирање крајем 20. века, наглашавајући разноликост, културну аутентичност и значај историјског контекста. Јављају се критике модернистичких принципа, а планери истичу важност идентитета и локалне културе у развоју градова.

Савремени приступи, одрживи развој: Данас урбанистичко планирање укључује компликоване мултидисциплинарне приступе који укључују одрживост, учешће грађана, технологију и социјалну правду. Концепти као што су паметни градови и адаптација на климатске промене постају све важнији. Паметни градови комбинују технологију с еколошким и социјалним аспектима и подстичу интеракцију грађана. Може се закључити да су се различити концептуални приступи формирања урбаних простора цивилизације Запада развијали као одговор на социјалне, економске и технолошке промене у одређеном периоду, све до савремених приступа који акцентују важност интеграције различитих аспеката живота у простору града.

Камило Зите – залагање за визуелну естетику града

Камило Зите, аустријски архитекта, урбаниста и теоретичар друге половине деветнаестог века, најпознатији је по свом раду на пољу урбане естетике и дизајна градских простора. Зите је критиковао тадашње приступе урбанизму који су фаворизовали функционалност и промовисао идеје о лепоти и хармонији у обликовању градова.

Његово најпознатије дело, "Der Städtebau" (код нас преведено као „Уметничко обликовање градова“), објављено 1889. године, представљало је значајан корак у развоју теорије урбанизма са фокусом на морфолошки аспект естетике. У овом делу Зите предлаже алтернативни приступ планирању градова заснован на естетици и емоционалном искуству корисника градског простора.

Сматрао је да градови треба да буду обликовани са фокусом на људски фактор, уместо да се базирају само на техничким /функционалним и економским аспектима и да треба да подсећају на "уметничке композиције", са пажљиво планираним јавним просторима, трговима, улицама и зеленим површинама. Промовисао је идеју о значају визуелне хармоније у урбаним просторима, наглашавајући улогу перспективе, симетрије и пропорција. Његове идеје имале су значајан утицај на развој урбаног планирања и архитектуре у Европи краја 19. и почетка 20. века.

ЕСТЕТИКА САВРЕМЕНОГ ГРАДА

Идентитет савременог града се креира кроз комбинацију културних, историјских, еколошких и технолошких елемената, чиме се покушава дати одговор на изазове савременог живота попут саобраћајних гужви, климатских промена и потреба за друштвеном интеграцијом. Друштвени фактори као што су инклузивност, социјална кохезија међу различитим групама и опште благостање грађана, такође играју значајну улогу у обликовању савременог града.

Танг у свом раду описује савремене прогресивне приступе планирању градова са циљем прилагођавања проблемима претпостављених климатских промена. Издваја значајне области: 1_решења заснована на природи, 2_технолошка решења, 3_решења из социјалне сфере и 4_интегрисана решења.

Сваку од области карактеришу **конкретне активности**:

1_Решења заснована на природи, активности: //Интензивно озелењавање градског простора, //Обнова мочварних станишта и урбаног екосистема, //Одрживи дренажни урбани системи отпадних и бујичних вода.

- У питању су разноврсна решења заснована на укључивању природе у простор градова градњом модерних линијских паркова, пројектовањем и реализацијом зелених кровова и зелених фасада као и на разноврсним концепима управљања водом у градовима.

Слика 1. Приказ решења заснованог на природи. Парк Дејвид Кромби у Торонту (David Crombie Park) је један од најзначајнијих савремених јавних пројеката у граду који интегрише простор парка и околних улица у јединствену целину, уз праћење стања емисије угљен диоксида и праћење укупног стања животне средине у окружењу усавршеним модерним системима са циљем да у року од 15 година овде буде достигнуто нула емисије угљен диоксида.

2_Технолошка решења, активности: //Савремени системи за грејање и хлађење, //Градња унапређеним новим материјалима, //Иновације у сектору саобраћаја и транспорта, //Коришћење обновљивих видова енергије, //Изградња пасивних кућа и одређење градова за нула емисије угљен диоксида, //Увођење и ослонац на системе вештачке интелигенције (за праћење стања потрошње и квалитета инфраструктуре као и за праћење стања у саобраћају).

- У питању су иновативна технолошка решења као на пример: прозорска стакла пуњена водом, рефлективни материјали за кровове са циљем радијативног хлађења, самозацељујуће цигле са микрокапсулама или бактеријама које реагују на оштећења, електрична возила и возила на горивне ћелије (најчешће на водоник).

Слика 2. Приказ неких од активности из области технолошких решења. Горe лево – паркинг за електрична возила са пуњачима на соларну енергију; горe десно – прозорска стакла пуњена водом, детаљ; доле – приказ система радијативног хлађења

3_Решења из социјалне сфере, активности: //Постизање социјалне једнакости и укључивање свих рањивих група, //Утицај на дугорочне промене понашања - навика.

- У питању су активности кроз ангажовање на нивоу мањих друштвених заједница (на послу, у школи, у оквиру стамбене целине...), затим инклузивно планирање и образовање.

4_интегрисана решења, активности: Танг уводи ову област као допунску, за широк спектар решења која се ослањају на модерну технологију а суштински базирају на елементима природе, или су у основи социјално оријентисана (паметни зелени зидови и кровови, „урбани дизајн прилагођен води“ као и подршка информационих технологија и вештачке интелигенције у друштвеним ангажовањима).

- Интегрисана решења могу бити техно-еколошка, социоеколошка, социо-технолошка, или мешавина сва три приступа.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА – ХАРМОНИЈА, ЗАБОРАВЉЕН АСПЕКТ У ЕСТЕТИЦИ САВРЕМЕНОГ ГРАДА

Снажно залагање за функционализам и рационалност, почев од прве половине 20.века, када је унутар урбанизма Модерне установљена идеја „града као машине“, уз недовољно јасно артикулисано и сразмерно кратко деловање утицаја постмодерне крајем 20.века, довело је до тога да се као „лепо“ у савременом граду пре свега доживљава решење које је у основи исплативо, еколошки засновано - функционише у складу са законима природе, енергетски је ефикасно и дугорочно одрживо у односу на улагања и потрошњу ресурса. Додатни квалитет је ако се у тако заснованом решењу укључи социјални аспект, едукује заједница и/или интегришу разне социјалне групе.

Оно што се чини „заборављено“ је аспект урбане морфологије кроз теме пропорција и визуелне хармоније простора у градовима. Разматрања симетрије (или асиметрије), односа пропорција у простору, тема перспективе и успостављање визуелних коридора, оса са „лепим погледом“ усмерених завршним акцентом, репером у простору – су активности приликом планирања простора града које савремени приступи „не виде, не доживљавају“ или их стављају у контекст превазиђеног.

Опште прихваћена премиса „лепота је у оку посматрача“, у сукобу је са неким од научно установљених стандарда за лепо, на пример са „златним пресеком“ као математички установљеном „лепом пропорцијом“ односа целине и њеног дела који у пракси многи уметници и архитекте и данас користе за постизање хармоничних и визуелно привлачних композиција. Поред златног пресека, постоји још неколико научно установљених стандарда за лепо: „геометрија фрактала“ (структуре које показују само-сличност унутар различитих размера), симетрија, пропорције, теорија боје...

Сваки од наведених стандарда је могуће применити и на урбанизам – на простор града приликом компоновања и/или анализе његове морфолошке структуре а то указује на чињеницу да се естетика у граду може (и мора?) тумачити, анализирати и коначно – планирати, а не тек препуштати „оку посматрача“. Можда је време да се вратимо новим читањима Камила Зитеа? Аспект урбане морфологије својим разрађеним методама морфогенезе и типоморфологије свакако може да буде користан алат за решавање проблема недостајања визуелне хармоније у савременом граду.

Литература

- Alshami, A., Bryant, M., & Toland, A. (2025). A hima traditional ecological knowledge perspective of the sustainability goals in AIUla's journey through time masterplan. *Urban Studies*, 62(3), 560-580. <https://doi.org/10.1177/00420980241301656> (26.03.2025.)
- Blankson, A. (2025). The Future Is Built on Optimism: How Fearless Positivity Fuels Transformational Leadership, web site of Urban Land Institute, March 10, 2025. <https://bit.ly/4iGcIjz> (26.03.2025.)
- Гајић, Р., Батарило С. (2024). Изазови модерног града: управљање водом у условима климатских промена, Зборник радова XVI Научно-стручне конференције са међународним учешћем "Еколошко Инжењерство - Место и Улога, Стање и Будући Развој", (Уредништво: В. Златановић-Томашевић, Р.Гајић, Н. Стевановић), УИБ, Београд, 2024. ст. 166-181.
- Huang, G., Yengannagari, A.R., Matsumori, K. et al. (2024). Radiative cooling and indoor light management enabled by a transparent and self-cleaning polymer-based metamaterial. *Nature Communications* 15, 3798 (2024). <https://doi.org/10.1038/s41467-024-48150-2> (26.03.2025.)
- Зите, К. (1967). *Уметничко обликовање градова*, Грађевинска књига, Београд
- Mamford, L., (2005). *Grad u istoriji*, Book, Beograd
- McIntyre, T. (2025). 2025 Placemaking and Environmental Responsibility Trends: Sustainability and Resource Efficiency, web site of Urban Land Institute, January 31, 2025. <https://bit.ly/4c3Xsul> (26.03.2025.)
- Tang, K. H. D. (2024). Urban solutions to climate change: an overview of the latest progress. *Academia Environmental Sciences and Sustainability*, 1(2). <https://doi.org/10.20935/AcadEnvSci7342> (26.03.2025.)
- Udrea, J. (2025) C Change Summit: Exploring a Neighbourhood-Scale Decarbonization Solutions, web site of Urban Land Institute, March 5, 2025. <https://bit.ly/42fuKDn> (26.03.2025.)